

માતામાંથી મીત્ર

—કીશનસીંહ ચાવડા

શ્રાવણ મહીનો હતો. સોળસત્તર વરસની ઉંમર હશે. બાનો હુકમ મળ્યો કે મારે રોજ રણમુક્તેશ્વર મહાદેવના દર્શને જવું. આમ હું નાસ્તીક નહીં. પણ ધાર્મિકતા અપ્રીય. ક્રીયાકાંડમાં કદી જ શ્રદ્ધા નહીં. છતાં કુટુંબના ઉછેરમાં જ ધર્મની ભાવના લોહીમાં મળી ગયેલી. એટલે ધર્મ અને ધાર્મિકતા વચ્ચે અંતરમાં સંઘર્ષ ઉભો થયો; પરંતુ બાની આજ્ઞા છે એ પાયાની વાત ઉપર બુદ્ધી અને લાગણી બન્નેએ સમાધાન અનુભવ્યું.

હું રોજ સાંજે પહેલાં રણમુક્તેશ્વરનાં દર્શને જાઉં અને ત્યાંથી સીધો અખાડામાં. દર્શનનો ક્રમ પણ વ્યાયામમંદીરમાં જવા જેટલો જ અચુક. કોઈ પણ નીયમ કે નીયમનનું અચુક પાલન પોતે જ મોટી બુનીયાદી તાલીમ છે. સંયમ સહજ બને છે, ત્યારે એ સ્વભાવ થઈ જાય છે. શરુઆતમાં અંતઃકરણે બાની આજ્ઞાનું સમાધાન સ્વીકાર્યું હતું. ધીરે ધીરે એમાંથી સાંત્વના મળવા માંડી અને પછી એમાંથી આનંદનો ઉદય થયો.

દર્શને જવાનો રસ્તો ટુંકો હતો. બરાનપુરાથી વળાંક લઈને જે રસ્તો ગોયાગેટના રાજમાર્ગ ઉપર નીકળતો ત્યાં આગળ એક લીમડો હતો. એ વળાંકને પશ્ચીમે શહેરસુધરાઈના છંટકાવનાં ગાડાં છુટતાં અને પછી ગંદવાડ આવતો. એ લીમડાના ઝાડ નીચે તુટેલી ઝુંપડી જેવી જગ્યામાં એક સાંજે એક વૃદ્ધ સ્ત્રીને સુતેલી જોઈ. સામાન્ય રીતે કોઈ ભીખારણ હશે એમ માનીને સ્વાભાવીક માનવી બેપરવાઈથી હું તો ચાલ્યો ગયો. બીજે દીવસે સાંજે પણ એ ડોશીને એ જ રીતે સુતેલી જોઈ. એ સાંજે પગ જરા ખંચાયા; પણ રોકાયા નહીં. ત્રીજે દીવસે સાંજે એ ડોશી આગળ ઝાડ નીચે પગ થંભી ગયા.

ડોશીની પાસે બેસીને જોયું તો ફાટલું એક લુગડું અડધું પહેરીને અડધું ઓઢ્યું હતું. શરીરે બીજું વસ્ત્ર નહોતું. એ જીર્ણ વસ્ત્રની અંદર લપેટાયલી કાયા શ્વાસ લેતી હતી. એ શરીરને ઢંઢેળીને બોલાવવા પ્રયત્ન કર્યો. કાયા હાલી; પણ અંતરપંખી બોલ્યું નહીં. શું કરવું એ એકદમ સુઝ્યું નહીં. જરાક મુંઝવણ થઈ. પણ હું વીચાર કરીને તરત પાછો ઘેર ગયો. ખત્મે એક કાથીની નાની ખાટલી લીધી. એક ગોદડી, એક ઓઢવાનું, ખીસ્સામાં એક નાનું પવાલું લઈ લીધું. બાને થોડી વાત કરી ન

કરી ને હું પેલા લીમડા નીચે આવી પહોંચ્યો. ખાટલી પર ગોદડી નાંખીને ઉપર ડોશીને સુવાડી, ઓઢાડીને જરાક દુર કુંભારવાડેથી એક ઘડો લઈ આવ્યો. પાણી ભર્યું, એમાંથી થોડુંક પાણી ડોશીને પાયું. અંધારું થવા આવ્યું હતું, ગયો રણમુક્તેશ્વરનાં દર્શને. તે સાંજે અખાડે ન જઈ શકાયું. રાત પડવા આવી હતી. પણ મને જંપ ન વળે. બાને વાત કરી. બાએ જમીને સાથે આવવાની હા પાડી. થોડુંક ખાવાનું લઈને અમે બન્ને પહોંચ્યાં પેલા લીમડા નીચે. બાએ ડોશીનું શરીર જોયું. તાવ તો ધખધખે. અમે બન્ને ગયાં છોટલાલ વૈદને ત્યાં. છોટાકાકા જમતા હતા. બાએ વાત કરીને દવા માગી, મેં રુબરુ તપાસવાનો આગ્રહ કર્યો. વૈદકાકા અમારી જોડે આવ્યા, ડોશીને તપાસીને એમણે દવા આપી. સવારસાંજ મધમાં પડીકાં આપવાનાં. ત્રીજે દીવસે ડોશીમાં કંઈક હોશ આવ્યા. આઠદસ દીવસ અમે નીયમીત દવા આપી. ડોશીમા સાજાં થવા માંડ્યાં. બપોરે બા માસીને ત્યાં જાય ત્યારે લીમડા નીચે ખાવાનું પહોંચાડીને જ જાય. ચૌદમેપંદરમે દીવસે ડોશી વાત કરતી થઈ.

એક દીવસે સાંજે હું રોજના નીયમ પ્રમાણે રણમુક્તેશ્વર દર્શને જતો હતો. રાબેતા મુજબ લીમડા નીચે રોકાયો. આજે ડોશીની જીભમાં શબ્દે દેખા દીધી. પહેલી વખત એના મુખમાંથી શબ્દ પડ્યો : “બેટા,” ...થોડી વાર શ્વાસ ખાઈને એણે બીજો શબ્દ કહ્યો : “જીવાડી...” મેં કહ્યું કે, “માજી, એ તો ઈશ્વરની દયાનું પરીણામ છે.” ડોશીની આંખમાં જાણે તેજ કુટ્યું બોલી : “ઈશ્વરે પણ એ દયા કોઈની મારફત જ પહોંચાડવાની ને! એ કંઈ ઓછો નીચે ઉતરે છે!” બોલીને મારે માથે હાથ મુક્યો. હું તો પછી મહાદેવ દર્શન કરવા ચાલ્યો ગયો.

બીજે દીવસે શ્રાવણનો છેલ્લો સોમવાર હતો. રણમુક્તેશ્વર મહાદેવના મંદીરમાં ઘીનાં કમળનાં દર્શન હતાં. તે સાંજે મારી સાથે બા પણ હતી. રસ્તામાં ડોશીને ખાવાનું પહોંચાડીને અમે ગયાં દર્શન કરવાં. અમારા મનમાં હતું કે પાછા વળતાં ડોશી પાસે બેસીશું. પાછાં આવ્યાં ત્યારે લગભગ નવેક વાગ્યા હશે. ડોશીમા ખાટલામાં નીરાંતે બેઠી હતી. અમને બન્નેને જોઈને એને ઘણો આનંદ થયો. અમને ખાટલી પર જ બેસાડ્યાં. મેં કહ્યું કે, “બા, આ ખાટલી ત્રણ જણાનો ભાર નહીં ઝીલે.” અને તરત જ ડોશીના મુખમાંથી શબ્દો સરી પડ્યા : “ત્રણનો શું, તેરનો ઝીલશે. ધરતી જેવી છે આ ખાટલી.”

પછી બાને ખભે હાથ મુકીને ડોશીએ કહ્યું : “બહેન, મારે તમને બેયને એક વાત કહેવી છે ને કહેવાતી નથી. પણ લ્યો, કહું છું. તમે મને જીવાડી છે તે હવે એ વાત કહેવી જ પડશે ને! અમે આ પાછળના ગામ ગાજરાવાડીમાં રહેતાં હતાં. મારે દીકરીની દીકરી હતી. હું તો બહેન, વરસોથી વીધવા છું. અમારા એક સગાનો દીકરો અમારે ઘેર જતો-આવતો. વારતહેવારે બે પૈસાની મદદ કરતો. દીકરી જુવાન હતી. છઠ્ઠી ચોપડી ભણીને પછી માસ્તર થઈ. ધીરે ધીરે પેલા છોકરાએ અમારે ઘેર રહેવા માંડ્યું. બહેન, એ તો પરણેલો હતો. ઘેર છોકરાં હતાં. છતાં મારી જુવાન દીકરી ઉપર એની આંખ ચોંટી. હું આખો ખેલ પામી ગઈ. દીકરીને ચેતવી દીધી. પણ પેલો માને નહીં. હું જરાક બહાર જાઉં કે દર્શને જાઉં ત્યાં એ ઘરમાં આવ્યો જ હોય. પછી તો મને ચઢ્યો ગુસ્સો. પણ હું ગરીબ વીધવાબાઈ શું કરું! લાચારી તો એવી કે વાત ના પુછો. આખરે એક દીવસ કંઈક ખવડાવીને મને અહીં નાંખી ગયો અને દીકરીને ઉપાડી ગયો છે. હવે પાછી મળે એવું કંઈક કરો.” ડોશીની આંખમાં ઝળઝળીયાં આવી ગયાં. અમે બન્ને ઘર ભણી ચાલી નીકળ્યાં.

બાએ ઘેર આવીને આ વાત બાપુજીને કરી. અને આગ્રહ કર્યો કે અમારા કુટુંબના એક ફોજદાર મીત્ર હતા તેમને બાપુજીએ વાત કરવી. બાપુજી બાનો સ્વભાવ જાણે. એટલે બીજે દીવસે બાપુજીએ આખી વાત ફોજદારકાકાને કરી. ચોથે જ દીવસે પેલાં બે જણાં પકડાયાં. છોકરી હજી સગીર હતી. એટલે એ એની માને સોંપવામાં આવી ને પેલાને પુર્યો જેલમાં. છોકરીને મેળવીને પેલી ડોશીમાને ઘણો આનંદ થયો. એમના ગાજરાવાડીને ઘેર અમે એ ડોશીને લઈ ગયાં ત્યારે એનો આનંદ જોવા જેવો હતો.

બીજે વરસે ડોશીએ પોતાની એ જુવાન દીકરીનાં લગ્ન કર્યાં. બાએ એમાં ઘરનું જાણીને ઘણી મદદ કરી.

આ પ્રસંગે મારા અંતરને **સેવાની સાચી દીક્ષા** આપી. એનાથી મારી બા તરફની દૃષ્ટી બદલાઈ ગઈ. બાએ ત્યાર પછી ભાવી સેવાકાર્યમાં જે સમભાવ અને સ્નેહ બતાવ્યા તે એમના મૃત્યુ સુધી અખંડીત રહ્યા. આ ડોશીના પ્રસંગમાંથી એવું શું બન્યું હતું કે જેણે મારી અને બાની વચ્ચે એક નવો સમ્બન્ધ સ્થાપ્યો હતો! વાત્સલ્ય તો એનું અપાર હતું; પરંતુ પછી એને બધાં સેવાકાર્યોમાં ઉંડો રસ પેદા થયો. ક્યારેક સલાહ આપતી, કદીક તટસ્થ રહેતી, વળી ક્યારેક સમભાવપુર્વક સાથ

આપતી બા સદાની સંગાથી બની ગઈ. વાત્સલ્ય ઉપરાંત એની પાસેથી અપુર્વ હુંફ અને રક્ષણ મળવા માંડ્યાં. બાના આ વલણથી અનુગૃહીત બનેલું મારું અંતઃકરણ એની આશીષની અપેક્ષા રાખવા લાગ્યું. આ અપેક્ષાએ સમર્પણની ભાવનાને એકાગ્ર બનાવી, અને આખરે આ જ પ્રક્રિયાએ મારી અંતરનીષ્ઠાને સુદૃઢ બનાવવામાં મોટી સહાય કરી. મસ્ત યૌવનમાં જો સન્નીષ્ઠા સધર ન હોય તો અભીમાનનો સુક્ષ્મ કીડો આખી હસ્તીને લુણો લગાડે છે. બાની વત્સલ અને વીમળ સાથીદારીએ મરતાં સુધી મારી સન્નીષ્ઠાની ચોકી કર્યા કરી તે કર્યા જ કરી.

એમના છેલ્લા દીવસોમાં એક યાદગાર પ્રસંગ બન્યો. ગાંધીજીની વાત માનીને અમારે ઘેર હું એક હરીજન વીદ્યાર્થીને જમવા લઈ આવ્યો. બા આમ તો ચુસ્ત વૈષ્ણવ. પણ તે દીવસે એણે અમને રસોડામાં બેસાડીને જમાડ્યા. અને જમાડતાં જમાડતાં પેલી ડોશીની વાત કહી. બાએ ગદ્ગદ કંઠે કહ્યું : “ગાંધીજી જે દરીદ્રનારાયણની વાત કહે છે તે સાવ સાચી છે. જે એમની સેવા કરે છે તે ઈશ્વરની સાચી પુજા કરે છે.”

ત્યાર બાદ અમારા ઘરમાં હરીજન અને વૈષ્ણવજન વચ્ચે કશો જ ભેદભાવ ન રહ્યો. બા ને હું, માદીકરો હતાં; પછી અમે બન્ને મીત્રો બની ગયાં.

—કીશનસીંહ ચાવડા

(સાભાર : મીત્ર ગોપાલ પારેખ (ghparekh414@gmail.com) –વાપી)

‘સન્ડે ઈ.મહેફીલ’ – વર્ષ: ચૌદમું – અંક: 410 – September 30, 2018

‘ઉંઝાજોડણી’માં અક્ષરાંકન: ઉત્તમ ગજ્જર - uttamgajjar@gmail.com

Have you ever visited : <http://www.gujaratilexicon.com> ?

More than **3,56,29,000** Gujarati Language lovers have visited
<http://www.gujaratilexicon.com>

More than **1,10,03,000** have visited Digital Bhagwadgomandal
<http://www.bhagwadgomandal.com>

More than **10,32,000** have visited Lakkosh
<http://lokkosh.gujaratilexicon.com>

More than **11,26,000** have visited Global-Gujaratilexicon
<http://global.gujaratilexicon.com>

